

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

รายงานฉบับนี้เป็นการสรุปตีความผลงานวิจัยในชุดโครงการวิจัย *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย* ของเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา รายงานเน้นช่วงระยะเวลาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ชุมชนหมู่บ้านส่วนใหญ่มุ่งไปที่การผลิตเพื่อยังชีพและการแลกเปลี่ยนภายในท้องถิ่นเป็นหลัก มีการผลิตเพื่อขายเอากำไรในเขตพัฒนาแล้วอยู่เพียงประปราย ที่เป็นเช่นนั้นมีเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ หมู่บ้านส่วนมากอยู่โดดเดี่ยวห่างไกลเส้นทางคมนาคม ที่ดินยังมีมากมายให้จับจองทำนาบุกเบิกได้ รัฐและระบบทุนยังไม่ได้พยายามเข้าแทรกแซงเศรษฐกิจชนบทอย่างจริงจัง และสาเหตุประการสุดท้ายคือ ลักษณะพิเศษของการผลิตข้าว

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดกระแสความเปลี่ยนแปลงสำคัญ 3 กระแสด้วยกัน หนึ่งคือ **กระแสพัฒนาการ** เริ่มเมื่อทศวรรษ 1950 และ 1960 มากับความพยายามของรัฐบาลที่จะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาภาคชนบท เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านกลับกลายมามีลักษณะพึ่งพา

ตลาดและความรู้จากภายนอก ฐานทรัพยากรของท้องถิ่นถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สังคมเริ่มแตกตัว กระแสที่สองคือ **การผูกโยงกับเมือง** ต่อเนื่องกับกระแสพัฒนาการจากทศวรรษ 1970 เมื่อเศรษฐกิจสังคมเมืองดึงเอาผู้คนจากหมู่บ้านเข้ามาเป็นแรงงานอพยพถาวร (และในหลายกรณีเป็นแรงงานชั่วคราว) เพื่อทำงานในเมือง

กระแสที่สามคือ **ภูมิปัญญาเมือง** เริ่มเมื่อทศวรรษ 1980 และทวีความเข้มข้นในทศวรรษ 1990 สื่อโทรทัศน์เข้ากำกับวิถีชีวิตของทุกครัวเรือน คนรุ่นเยาว์ได้รับการศึกษาระดับมัธยมในสัดส่วนที่สูงขึ้น สื่อโทรทัศน์ (พร้อมกับสื่ออื่นๆ การอพยพแรงงานและความโยกโยกกับเมืองด้านอื่นๆ) นำทัศนคติ ทัศนียม และแบบแผนการบริโภคใหม่ๆ เข้ามาสู่หมู่บ้าน การศึกษาระดับมัธยมเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เปลี่ยนอาชีพได้หลากหลายขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกเหล่านี้บุกทะลวงชุมชนหมู่บ้านอย่างแข็งขัน แต่ประมาทครั้งหนึ่งของประชากรก็ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนชนบทและครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ผลิตรายเล็กอิสระ พวกเขาดำรงตัวอยู่ได้ เพราะสามารถปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอย่างสร้างสรรค์ในสี่ประการหลักด้วยกันคือ

ประการที่หนึ่ง ครัวเรือนชนบทสามารถปกป้อง ฟื้นฟู หรือนำเอา ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกแย่งไปกลับคืนมา เป็นฐานของความมั่นคงด้านอาหารและการพึ่งตนเอง

ประการที่สอง ครัวเรือนชนบทโยกกับเศรษฐกิจเมืองโดยไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองผ่านการจัดสรรแรงงานในครัวเรือน ครัวเรือนเก็บที่ทำกินและบ้านที่อยู่ ในชนบทเอาไว้

เป็นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเอง วัฒนธรรมและหลักประกันสำหรับชีวิตในระยะยาว ในขณะที่เดียวกันจัดสรรแรงงานส่วนหนึ่งของครัวเรือนอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านเพื่อหาเงินสดสนองความต้องการบริโภคสิ่งใหม่ๆที่จำเป็น เพื่อลงทุนในการเกษตร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกหลาน และเพื่อการลงทุนในธุรกิจใหม่ๆ

ประการที่สาม ชุมชนตระหนักว่ารัฐและระบบทุนเข้าครอบงำกำกับวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของพวกเขา จึงตื่นตัวและเริ่มตั้งเอาพื้นที่ทางสังคมและเศรษฐกิจของตนเองกลับมาใหม่ด้วยวิธีการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการปรับเอาองค์กรชุมชนดั้งเดิมมาใช้ใหม่ หรือคิดองค์กรใหม่ๆขึ้น เพื่อให้ชุมชนหมู่บ้านได้เข้าควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจและการเมืองของท้องถิ่นที่รัฐและระบบทุนเคยครอบงำอยู่

ประการที่สี่ ครัวเรือนและชุมชนแสวงหาวิธีการที่จะโยงกับเศรษฐกิจชาติและรัฐจากฐานชุมชนที่มีอำนาจต่อรอง ความพยายามเหล่านี้มีโอกาสประสบความสำเร็จสูง เมื่อตั้งอยู่บนพื้นฐานของทุน (ทั้งทุนการเงิน ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรม) จากภายในชุมชนเอง

ผลงานในชุดโครงการวิจัยบอกให้เห็นว่า เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านและเศรษฐกิจเมืองคงอยู่คู่กันอยู่แล้ว พร้อมทั้งยังมีความโยงใยพันกันมากขึ้นๆทุกขณะ นักวิจัยในโครงการเสนอยุทธศาสตร์ 3 ประการ เพื่อส่งเสริมให้เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านดำรงอยู่ต่อไป ประการที่หนึ่งคือ ขบวนการทางสังคมซึ่งสามารถใช้อัตลักษณ์และทุนทางสังคมของชุมชนหมู่บ้าน เพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมืองให้ได้พื้นที่ทางสังคม และการเข้าควบคุมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ประการที่สอง การกระจายอำนาจออกจากรัฐศูนย์กลางสู่ชุมชนอย่างแท้จริง และประการที่สาม ผลักดันให้วัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมนำระดับชาติ

Summary

This paper presents an interpretative summary of the project on the Economy of the Thai Village Community. It concentrates on the period since the Second World War. At the start of this period, outside a few more developed enclaves, the economies of Thai village communities were still oriented to subsistence production and local exchange. This can be attributed to their physical isolation; to the continued existence of a land frontier; to the weakness of the attempts by state and capital to penetrate the countryside; and the special character of rice cultivation.

Since then, there have been three “waves” of change. The first “development wave” began in the 1950s and 1960s with government’s attempts to bring “development” with new technology. Village community economies became more dependent on outside markets and on outside knowledge. The resource base was rapidly depleted. Social divisions began.

The second “urban linkage” wave followed from the 1970s, when urban growth began to draw people from the village into permanent or (more often) temporary migration for urban work.

The third “mental” wave began in the 1980s and intensified in the 1990s, with the penetration of television into almost every rural household, and the rapid increase in the number of rural children entering secondary education. Television (along with other media, migration, and other links) has brought new attitudes, tastes, and consumer habits. Secondary education has expanded the career possibilities of the next generation.

However, despite the strength of these external changes, around a half of the population still lives in rural communities, and the majority of these rural households continue to operate as independent small producers. They have survived by adapting to these external changes in creative ways. These adaptations can be summarised under four headings.

First, households have managed to defend, reclaim, or recreate the foundation of natural resources as the basis of food security and self-reliance.

Secondly, households have managed their linkage with the urban economy by long-term management of labour resources. They hold on to land and rural residence as the basis of sufficiency, self reliance, lifetime insurance, and culture. At the same time, they allocate some labour to migrant work to earn the cash income needed for rising consumption needs, for the capital for agriculture, for education, and for investment in new businesses.

Thirdly, communities have begun to reclaim economic and social space from government and urban capital in many different ways. In particular, they have adapted old forms of community organisation, or invented new ones, in order to take control of economic and political functions which had been usurped by state or capital.

Fourthly, households and communities have sought ways to engage with the national economy and the state from a position of bargaining strength. These attempts have a higher chance of success when they are founded on various types of capital (financial, social, cultural) from within the community.

The project has shown that the community economy and the urban economy already do coexist. It has also shown that they are becoming increasingly intertwined. The participants in the project suggested three strategies which will enable village

communities to survive: first, through social movements which leverage the identity and social capital of the village community to build political alliances to gain greater social space, and better control over natural resources; second through pressure for real decentralisation of power away from the centralised state to the communities; and third, through gaining national acceptance of the community culture.